

ОБЩЕСТВЕНИ КОМУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
PUBLIC COMMUNICATIONS AND INFORMATION SCIENCES

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО НА ПУБЛИЧНАТА ВЛАСТ И ГРАЖДАНСКОТО
ОБЩЕСТВО ПРИ ЗАЩИТАТА НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО
НАСЛЕДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Стоян Денчев, Петър Василев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Статията обхваща актуалните проблеми на взаимодействието между публичната власт и структурите на гражданското общество във връзка със защитата на културно-историческото наследство. Анализира се необходимостта от прилагането на методики, водещи до взаимодействие между публичната власт, гражданските организации, неправителствени структури, меценати, научни центрове и международни организации. Разгледани са рисковете от недостатъчното взаимодействие и опасността от загуба на информация, свързана с културно-историческото наследство, както и причините, водещи до недостатъчното развитие на процесите на колаборация. Обсъждат се необходимите инициативи за продължаване на политиката за насърчаване на културното многообразие и межкултурния диалог, условията за развитието на културния и творчески сектор като важни фактори за стимулиране на икономиката, методите за насърчаване на използването на културата и наследството, търсенето на нови форми на сътрудничество с бизнеса и банковия сектор и осигуряване на мотивация за участието им в популяризирането на културата в международен мащаб.

Ключови думи: гражданско общество, взаимодействие, стратегия, България, културно-историческо наследство, публична власт

ВЪВЕДЕНИЕ

Един от актуалните проблеми при защитата на културно-историческото наследство като един от аспектите на националната сигурност е именно взаимодействието между компетентните органи на публичната власт и структурите на гражданското общество при реализиране защитата на културно-историческото наследство на Република България. С

оглед утвърдената структура в Република България държавната културна политика се осъществява на две нива – национално и местно. В национален план отговорността по формирането и прилагането на културната политика се разпределя между законодателния орган в лицето на Народното събрание и изпълнителния орган – Министерския съвет. На местно ниво културната политика се реализира от органите на местното самоуправление – общините. Върховен изпълнителен орган в областта на културата с право на законодателна инициатива е Министерството на културата, като то е овластено да формулира и реализира основните принципи на държавната културна политика. Като преки и активни участници и в процеса по формиране на културна политика се очертават още и самите творци, както и неправителствените организации, работещи и в сферата на културата – фондации, юридически лица с идеална цел, асоциации, физически лица, както и експерти и специалисти в отделни области на културата и изкуството (Закон за меценатството, 2005; Закон за закрила, 1999; Закон за културното, 2009).

Министерството на културата като част от общото управление на страната осъществява активно взаимодействие при провеждането на културната политика на национално ниво с всички държавни и общински органи на управление. От своя страна както Министерството, така и отделните държавни и общински органи осъществяват взаимодействие с неправителствени организации от експерти, както и със самостоятелни такива – архитекти, историци, археолози, изкуствоведи, географи, антрополози, инженери и урбанисти.

Активно сътрудничество се изгражда и с редица чуждестранни културни институти, разкрити и работещи на територията на страната, между които са: Британски съвет, Френски културен институт, Гьоте-институт, Институт Сервантес (Закон за културното, 2009; Сачев, 2005; Сачев, 2004).

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методологията на изследването включва прилагането на общите научни методи за теоретичен анализ, синтез и формулиране на изводи и препоръки въз основа на актуалната информация по разглеждания проблем. Извършен е анализ на нормативната база, изучаване на документи, изследване на случаи от практиката, изложени са лични наблюдения.

В тази връзка важно място заемат правно регламентирани финансиращи функции на Министерството на културата като основен разпределител на средства от държавния бюджет, както и други инструменти за разпределение на средства – Национален фонд „Култура“ към Министерство на културата и общинските фондове „Култура“ на местно ниво.

Законът посочва само основните принципи на националната политика за култура, без обаче същите да бъдат проведени докрай и да получат конкретно съдържание и форма и механизъм за тяхната реализация. Слабо е проявен до момента принципът за децентрализация и финансиране на културните дейности.

Не е достатъчно разработен механизъм за финансиране на културата от частни физически и юридически лица, липсва правна уредба на алтернативните форми на финансиране (дарителство, спонсорство и др.). Поощряването и стимулирането на дарителството, меценатството и спонсорството в областта на културата е залегнало като принцип в Закона за меценатството (ДВ, бр. 103 от –23.12.2005 г., в сила от 23.12.2005 г.), като законът урежда обществените отношения, свързани с безвъзмездно предоставяне на помощ от физически и юридически лица (меценати), но на практика не създава реален механизъм за стимулиране на физическите и юридическите лица да подпомагат развитието на културата. Преобладаващата част от правните норми са относно регистрационния режим на меценатите и на организациите, подпомагащи културата, изискванията за осъществяване на контрол върху тяхната дейност или с други думи, имат най-вече характеристиките на устройствен закон (Закон за меценатството, 2005; Закон за закрила, 1999).

В тази връзка трябва да отбележим, че Министерството на културата поставя задачи и извършва действия по реализиране на достъпността на културните продукти до по-голям брой лица и организации, отчитайки важността на този елемент за постигане и на икономически, и на социални цели. Като особено важен е разглеждан въпросът, свързан с дигитализацията и новите възможности за културата, които възникват като следствие. Чрез бързия и икономически изгоден цифров път за разпространението на културно съдържание авторите или доставчиците достигат до нова и все по-широка публика. Ето защо и усилията на всички органи и организации следва да бъдат съсредоточени към подкрепата за функциониране на различните платформи за разпространение на цифрово съдържание. Това изисква иновативни бизнес модели, които ще съдействат за постигане на справедлив баланс между приходите на носителите на права и достъпа на широката общественост до културно съдържание. Това ще позволи културата да запази водещите си позиции в политическия дневен ред на България и в периода, залегнал в Стратегията 2019–2029 г. за развитие на българската култура. Необходимо е всички партньори – властите на различните нива на управление, бизнесът и гражданското общество, да обединят усилията си около следните ясно определени цели:

- продължаване на политиката за насърчаване на културното многообразие и на междукултурния диалог и превръщането им в мощен фактор за социално сближаване;
- създаване на необходимите условия за по-нататъшно развитие на културния и творческия сектор като важни фактори за развитие на икономиката, създаването на работни места и насърчаване на използването на културата и наследството като фактори за нови иновационни решения в други политически сфери; търсене на нови форми на сътрудничество с бизнеса и банковия сектор и осигуряване на мотивация за тяхното участие в подкрепата и популяризирането на културата в международен мащаб. Като първа крачка към това сътрудничество можем да се възползваме от въвеждането на Гаранционния механизъм по Програма „Творческа Европа“;
- по-сериозен конструктивен диалог с гражданското общество посредством различни платформи за дискусии и обмен.

В тази връзка Министерството финансира Програма „Сценични изкуства“, като действащата система за финансиране е ориентирана към постигане на конкретни и измерими резултати от дейността на сценичните институти, към повишаване на прозрачността и ефективността при финансирането и прилагането на ясни и предсказуеми критерии за това. Системата подпомага и процеса на пазарното им ориентиране. В резултат се постига по-голямо многообразие на предлаганите продукти, увеличаване на броя на зрителите, усъвършенстване на мениджмънта и осигуряване на все по-широк достъп на аудиторията до художествения продукт.

В тази посока Министерството и държавните органи си съдействат с други институции, допринасящи за изпълнение на политиката, а именно:

- директори на театрални, музикални и танцови културни институти;
- общински, неправителствени, творчески организации, частни културни организации;
- министерства със сродни дейности, академии, университети и други висши учебни заведения в областта на изкуствата.

Трябва да отбележим, че и до настоящия момент принципът за децентрализация и финансиране на културните дейности е недостатъчно застъпен, като не е разработен в достатъчна степен механизъм за финансиране на културата от частни физически и юридически лица, както и липсва правна уредба на алтернативните форми на финансиране, като дарения, спонсорство и др. (Стратегия, 2019; Сачев, 2004).

От друга страна, особено сега, в условията на обща криза, е очевидно, че недостатъчното финансиране води до реална опасност страната да се лиши от богатствата на своето културно-историческо наследство, а също така до опасност от задръжни процеси в развитието на съвременната култура и изкуства. Именно поради това сектор „Култура“ следва да бъде финансиран и от източници на средства, които са алтернатива на бюджетното финансиране. Независимо от това децентрализиране и осъществяването на колаборация между публичната власт и структурите на гражданското общество в областта на защитата на културно-историческото наследство, стратегиите, програмите и политиките в областта на културата, като цяло държавното финансиране е основно и следва неговият обем да бъде увеличаван, като целта е да бъде постигната висока степен както при защитата на културно-историческото наследство, така и висока ефективност и финансов резултат при предлагането на културен продукт, както и при дейностите във връзка с извършването на културен обмен.

С други думи, финансирането на дейностите, свързани с културно-историческия обмен, предлагане на културен продукт и защитата на културно-историческото наследство, следва да се разглежда в посока на техния инвестиционен потенциал, свързан развитието на туризма, местното предприемачество и подобряване общото качество на живот. Очевидно

е, че финансирането от държавния и общинските бюджети на културата и културно-историческия обмен е недостатъчно, поради което е налице нуждата от намиране на допълнителни източници на финансов ресурс чрез децентрализация на дейността.

Такава възможност е създаването на фондове към съответните общини за осигуряване на средства за културния сектор в по-голям размер, като внимание заслужават практики и политики, които са доказали своята ефективност. Една възможност за изграждане на нов модел за културна политика са именно публично-частните партньорства в сферата на културния обмен и промотирането на културни ценности. В най-голяма степен за децентрализацията от централно към местно ниво допринася връзката на публичния сектор с туризма.

Очевиден факт е, че увеличаването на инвестициите и инвестирането в културните дейности на местно ниво, особено в културното наследство, в неговото промотиране и представяне са фактор за стимулиране на местното предприемачество, респективно на местните бизнес програми, свързани с финансирането и стимулирането на дейности, включително и в областта на културата и културния обмен. В Закона за културното наследство от 2009 г. и с измененията от 2017 г. е направена правилната стъпка относно стимулиране на една изначална децентрализация чрез законово предвидената опция за публично-частно партньорство, която да бъде реализирана чрез отдаването на недвижимо културно наследство от национално и регионално значение на концесия.

В съответните разпоредби на Закона за културното наследство са закрепени правомощията на министъра на културата и съответните органи на управление – централни и местни, във връзка с концесионното предоставяне на недвижимо културно наследство, като например Инспекторатът за опазване на културното наследство, кметовете, директорите на регионалните музеи, регионалните инспекторати за опазване на културното наследство. От друга страна, изрично и императивно са закрепени както правата, така и задълженията на собствениците, ползвателите и концесионерите на обекти на недвижимото културно наследство.

Икономическото въздействие тук е налице и се изразява в генерирането на приходи и увеличаването на заетостта, както и на създаването на възможности за бъдещо развитие. Трябва да отбележим, че изграждането на модел на културна политика, основан и на публично-частното партньорство, обуславя нуждата от диверсифициране на финансирането, децентрализация на управлението на културни дейности, както и превръща културата във фактор за устойчиво развитие както на съответното регионално ниво, така и на национално и общностно ниво.

Като основни принципи за настоящо и бъдещо развитие в Стратегията 2019–2029 г. за развитие на българската култура са изведени децентрализацията на управлението и финансирането на културата; свободата на действие и формиране на пазарно ориентирано поведение на културните институции и творците, промени в културното законодателство, предназначени да посрещнат новите социално-икономически предизвикателства;

изграждането на подходяща среда, улесняваща културното развитие в контекста и на членството на България в ЕС, гарантирана равнопоставеност на държавните, общинските и частните културни институти и институции и активно присъствие и участие на всички нива на неправителствения сектор, както и управление на културата, основано на участието на всички заинтересовани страни с ясни функции и отговорности (Андреева, 2008; Стратегия, 2019; Закон за културното, 2009).

ИЗВОДИ/ДИСКУСИЯ

Въз основа на проведеното изследване се открояват няколко важни резултата, които представляват основни изводи от извършения анализ. На първо място, не бива да се negliжира отговорността към нематериалното културно наследство, чието съществуване и значение за културната идентичност са сериозно застрашени във връзка с нарушаването на неговото предаване във времето. Нарушени са традиционните модели на предаването между поколенията, залегнали в бита на хората, поради настъпилото изменение на общественото информационно пространство, новите технологии и изменението на самите общностни структури, което ги подлага на особен риск и уязвимост от изчезване. Поради това в редица страни по света предаването на практики, познания и умения вече се извършва със съдействието на държавните институции, а не единствено в общностните структури и семейната среда. Това става чрез формалното и неформалното образование на членовете на обществото. Както беше споменато и по-горе, тенденциите в тази насока предполагат най-широко и активно сътрудничество между правителствените структури, държавните институции, съответните специализирани институти, неформалните структури на гражданското общество и неправителствените организации. България, както и други държави със съдействието на ЮНЕСКО разработват програми и насоки за учители за включване на живото наследство в съществуващите учебни програми, както и за преподаването на традиционни техники наред с най-новите иновации, като се визира и включването на учебните заведения. В България не липсват усилия в тази насока, но въпреки това може да се направи извод за недостатъчна по своите мащаби и интензивност дейност в тази насока, както и недостатъчно наличие или по-скоро липса на методики в областта на защитата на културно-историческото наследство (Рачева, 2019).

Трябва също сериозно да се отбележи, че в областта на превенцията и противодействието на престъпления срещу културното наследство съществуват сериозни негативи, като в България се осъществява и незаконна дейност, свързана с трафик на културни ценности.

За да се противодейства на тези отрицателни тенденции, да се създаде необходимата информираност и отговорност към опазването и закрилата на културно-историческото наследство и да се проведе целенасочена държавна политика в тази насока, необходимо е да се проведат мащабни информационни и образователни кампании, чрез които всеки гражданин да има представа за това какво е културна ценност, какво е нейното значение за запазването на историческата идентичност, значението ѝ за културния международен обмен и защо трябва да бъде съхранявана и защитавана. По този начин ще се формира съзнание за

ценността на всеки обект на културно-историческото наследство и мотивация за неговата защита.

Международни инициативи в сферата на културния обмен подпомагат достъпа на широк кръг хора до контакти и запознаване с обекти на културно-историческото наследство – материално и нематериално, с което допринасят за формирането на културоопазващо съзнание сред обществеността. За съжаление, такива инициативи се осъществяват основно в големите градове и столиците, като гражданите в малките населени места невинаги имат възможност за досег с обектите на културното наследство, като се имат предвид по-ниските финансови възможности както на структурите на местната, общинска власт, така и на населението в тях (Рачева, 2019; Димитрова, 2015).

Развитието на трафика на културни ценности в основата си е стимулирано главно от сериозния финансов приход, основно от международен трафик, и свързания с това личен интерес към артефактите, историческото минало и неговото наследство, който интерес често прераства в икономически на базата на придобитата информация и знания, като се преминава и границата на закона. Друга причина е прекъснатата връзка между музеите, академичните институции и публиката на културно-историческото наследство, като следствие от това е наличието на различни механизми за легализиране на незаконния трафик, както и на незаконните дейности – разкопки, теренни проучвания без надлежно разрешение, като престъпните образувания са с добре изградена йерархична структура и са интегрирани в международните престъпни структури на местно и национално равнище, имат висока техническа и съвременна комуникационна обезпеченост (Димитрова, 2015).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Необходим е мониторинг на процесите и програмите, като този тип оценъчен процес, от една страна, има за цел да се проследи как са мобилизирани и използвани обществените ресурси, какъв резултат като цяло е постигнат по отношение на цялостната реализация на политиката/програмата, на получените резултати и осъществените въздействия. Той има за цел да установи как са използвани обществените ресурси, каква е ефикасността на извършените интервенции, в каква степен са постигнати предвидените цели.

Именно затова Стратегията 2019–2029 г. за развитие на българската култура предвижда осъществяването не само на непрекъснат мониторинг, но и изготвянето на двугодишни оценки, в резултат на които да се проследи изпълнението на основните цели и приоритети. Това би спомогнало за изготвянето на конкретни планове за действие по изпълнение на заложените цели, както и за тяхното изпълнение. При необходимост същите могат да бъдат коригирани и допълвани, като целта е да се гарантира постигането на заложените от нейното изпълнение резултати по възможно най-ефективен и ефикасен начин (Стратегия, 2019; Сачев, 2005).

ЛИТЕРАТУРА

Андреева, Диана. (2008). Централизация versus децентрализация в културния сектор в условията на евроинтеграция. *Медии и обществени комуникации*, бр. 1, декември 2008. София: УНСС. Available from: <https://media-journal.info/index.php?offset=60&p=cat&cid=3>.

Димитрова, Елица. (2015). Опазване на културното наследство като част от Националната сигурност. *Българска наука*, бр. 76, с. 113–117.

Закон за закрила и развитие на културата (Обн. ДВ, бр. 50 от 1 юни 1999 г., доп. ДВ, бр. 18 от 4 март 2022 г.).

Закон за културното наследство (обн. ДВ, бр. 19 от 13 март 2009 г., в сила от 10.04.2009 г.).

Закон за меценатството (В сила от 23.12.2005 г. Обн. ДВ, бр. 103 от 23 декември 2005 г., изм. ДВ, бр. 30 от 11 април 2006 г., изм. ДВ, бр. 34 от 25 април 2006 г., изм. ДВ, бр. 63 от 4 август 2006 г., изм. ДВ, бр. 109 от 20 декември 2007 г., изм. ДВ, бр. 42 от 5 юни 2009 г., изм. и доп. ДВ, бр. 20 от 9 март 2012 г., изм. ДВ, бр. 95 от 8 декември 2015 г., изм. ДВ, бр. 74 от 20 септември 2016 г., изм. и доп. ДВ, бр. 85 от 24 октомври 2017 г., изм. и доп. ДВ, бр. 77 от 18 септември 2018 г., изм. ДВ, бр. 52 от 9 юни 2020 г., изм. ДВ, бр. 69 от 4 август 2020 г.).

Рачева, Даниела. (2019). Защитата и опазването на културно-историческото наследство като проблем на съвременната педагогична теория и практика. *Управление и образование*, Т. 15 (3), 2019. Бургас: Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, 2019, с. 145–150.

Сачев, Евгений. (2005). *Културното наследство и националната сигурност – социокommunikativни аспекти*. София: Петекстон, 184 с.

Сачев, Евгений. (2004). *Основи на социокommunikativния мениджмънт на културно-историческото наследство*. София: Петекстон, 199 с.

Стратегия за развитие на българската култура 2019–2029. Достъпна на: https://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf.

REFERENCES

Andreeva, Diana. (2008). Tsentralizatsia versus detsentralizatsia v kulturnia sektor v usloviyata na evrointegratsia. *Medii i obshtestveni komunikatsii*. Izd. UNSS. 2008, № 1, available from <https://mediavjournal.infp/index.php?offset=60&p=cat&cid=3>.

Dimitrova, Elitsa. (2015). Opazvane na kulturnoto nasledstvo kato chast ot Natsionalnata sigurnost. *Balgarska nauka*, br. 76, s. 113–117.

Racheva, Daniela. (2019). Zashtitata i opazvaneto na kulturno-istoricheskoto nasledstvo kato problem na savremennata pedagogichna teoria i praktika. *Upravlenie i obrazovanie*, T. 15 (3), 2019. Burgas: Universitet „Prof. d-r Asen Zlatarov“, s. 145–150.

Sachev, Evgeniy. (2005). *Kulturnoto nasledstvo i natsionalnata sigurnost – sotsiokommunikativni aspekti*. Sofia: Petekston, 184 s.

Sachev, Evgeniy. (2004). *Osnovi na sotsiokommunikativnia menidzhmant na kulturno-istoricheskoto nasledstvo*. Sofia: Petekston, 199 s.

Strategia 2019–2029 g., za razvitie na balgarskata kultura. Dostapna na: https://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf.

Zakon za kulturnoto nasledstvo (obn. DV, br. 19 ot 13 mart 2009 g., v sila ot 10.04.2009 g.).

Zakon za metsenatstvoto (V sila ot 23.12.2005 g. Obn. DV, br. 103 ot 23 dekemvri 2005 g., izm. DV, br. 30 ot 11 april 2006 g., izm. DV, br. 34 ot 25 april 2006 g., izm. DV, br. 63 ot 4 avgust 2006 g., izm. DV, br. 109 ot 20 dekemvri 2007 g., izm. DV, br. 42 ot 5 yuni 2009 g., izm. i dop. DV, br. 20 ot 9 mart 2012 g., izm. DV, br. 95 ot 8 dekemvri 2015 g., izm. DV, br. 74 ot 20 septemvri 2016 g., izm. i dop. DV, br. 85 ot 24 oktombri 2017 g., izm. i dop. DV, br. 77 ot 18 septemvri 2018 g., izm. DV, br. 52 ot 9 yuni 2020 g., izm. DV, br. 69 ot 4 avgust 2020 g.).

Zakon za zakrila i razvitie na kulturata (DV, br. 50 ot 1 yuni 1999 g., dop. DV, br. 18 ot 4 mart 2022 g.).

**THE INTERACTION OF THE PUBLIC AUTHORITY AND THE CIVIL SOCIETY
IN THE PROTECTION OF THE CULTURAL-HISTORICAL HERITAGE
IN THE REPUBLIC OF BULGARIA**

***Abstract:** The article covers the current problems of the interaction between the public authority and civil society structures in connection with the protection of the cultural and historical heritage. The need for the application of methods leading to interaction between the public authority, civil organizations, non-governmental structures, patrons, scientific centers and international organizations is analyzed. The main topic of this article are risks of insufficient interaction and the danger of loss of information related to the cultural-historical heritage, as well as the reasons leading to the insufficient development of collaboration processes. The necessary initiatives for the continuation of the policy for the promotion of cultural diversity and intercultural dialogue, the conditions for the development of the cultural and creative sector as important factors for stimulating the economy, the methods for promoting the use of culture and heritage as factors for innovative solutions in other political spheres are also examined. The article discusses the search for new forms of cooperation with business and the banking sector, and providing motivation for their participation in the promotion of culture on an international scale, the financing of the cultural sector and the cultural-informational exchange.*

***Keywords:** civil society, interaction, strategy, Bulgaria's cultural and historical heritage, public authority*

Prof. DSc Stoyan Denchev

University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: s.denchev@unibit.bg

Peter Vasilev, PhD Candidate

University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: peter_vassill@abv.bg